

УДК 930.1:94(477)"1657/1687"

С. В. Тарасов

ДО ПИТАННЯ ПРО РОЛЬ ДУХОВЕНСТВА В ПОДІЯХ РУЇНИ. ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ

Аналізується роль, що була зіграна українським духовенством в подіях Руїни. Зроблено висновок про її об'єктивну оцінку зроблену російською дореволюційною історіографією.

Ключові слова: Руїна, «Малоросійська смута», українське духовенство, Київська митрополія, українська козацька держава, Гетьманщина, боротьба партій, автономія, інкорпорація, російська історіографія.

Руїна – це дуже важливий період в історії української козацької держави. Більшість російських істориків бачили у процесах Руїни («Малоросійської смуті», як вини називали її) боротьбу між різними класами та станами українського суспільства. Це було цілком у дусі історичної науки XIX ст. Підхід російських дослідників до проблеми ми можемо назвати „соціологічним”. В ту епоху українське духовенство безумовно було повинно зіграти важливу роль у політичному житті. Тому воно та його політична діяльність привернули велику увагу з боку російської історичної науки. До того політична діяльність цього суспільного стану була непоганою ілюстрацією концепції, що була запропонована російською історіографією. С.Соловйов та його послідовники, вважали, що в Україні йшла боротьба двох партій (військової старшини і народної). При цьому, старшинська партія мала пропольську, а народна – промосковську політичну орієнтацію.

Російські історики підкреслювали активну роль духовенства у тогочасному політичному житті та прихильність білого духовенства до московської політичної орієнтації.

З боротьбою двох партій російські історики пов'язували і розкол в українському духовенстві. На їхню думку, вище українське духовенство, що походило зі шляхти, підтримувало прихильників Польщі, біле духовенство, тісно пов'язане з народними масами, вбачало в царі заступника від свавілля шляхти і відстоювало союз з Росією. Так вважали С.Соловйов, Г.Карпов, Е.Замисловський, митрополит Макарій, В.Ейнгорн, Д.Іловайський [11, с. 105; 4, с. 16; 2, с. 364; 6, с. 267–269; 16, с. 96–97; 3, с. 200]. При цьому митрополит Макарій відзначав, що не все вище духовенство підтримало І. Виговського [6, с. 269].

Ініціатором зміщення І.Виговського, за С.Соловйовим, став полковник Т.Цюцюра (Цицюра, Цецура), який очолив антигетьманський рух, що почався на Лівобережжі. Козацтво відчувало ненависть до поляків. Тому не дивно, що козаки почали перебігати до Ю.Хмельницького [12, с. 53]. С.Соловйов докладно описував повернення Війська Запорозького „під государеву руку”. Він вважав, що вирішальна роль цього повернення належала „східному боку” України. Таку ж думку стосовно цього питання мав М.Голіцин [1, с. 214]. Так само вважали В.Ейнгорн та Д.Іловайський [16, с. 135; 3, с. 205]. Але при цьому вони особливо звертали увагу на заслуги білого духовенства. Якщо за С.Соловйовим ініціатива сходила безпосередньо від Т.Цюцюри, то за В.Ейнгорном вона належала ніжинському протопопу М.Филимоновичу (Филимонову) [16, с. 135]. Саме він зумів завдяки своїй енергії переконати Ніжинський полк та місто Ніжин знову присягнути цареві. А це було немало, тому що, за даними історика, Ніжин був найбільш значним за кількістю населення містом України, а населення

Ніжинського полку дорівнювало одній шостій населення тогочасної України. Серед представників козацької старшини казали, що ініціатива „у доброму ділі” належала білому духовенству і, головним чином, ніжинському протопопу [16, с. 142].

Такий же настрій, як у М.Филимоновича, за словами В.Ейнгорна, мали майже усі представники білого духовенства. Винятки – рідкість. Історик наводив приклади, коли духовні особи надавали допомогу російському війську та представникам царської адміністрації. Серед них – курйозний випадок, коли зінківський піп Григорій приймав участь в обороні Зінькова і, якщо вірити джерелу („Акты относящиеся к Южной и Западной России”. – Т. IV. № 110. – С. 208.), власноручно вбив понад 60 осіб. Священик звертався безпосередньо до „великого государя” за дозволом служити у церкві, тому що після того, що він наробив, не наважувався служити без архіерейського благословення [16, с. 125–126].

Учень С.Соловйова Г.Карпов, розвиваючи думку свого вчителя, присвятив єпископу Мефодію цілу монографію. Г.Карпов писав, що у той період козацтво здавалося московському уряду „взагалі нездатним, щоб керувати справами своєї країни” [5, с. 13]. Колишня система воєводського керування, була, за словами історика, більш діючою. Проте у самій Україні вона не мала популярності. Тому, хоч уряд не зовсім відмовився від воєвод, він почав розшукувати альтернативні засоби впровадження своєї політики. Тоді Москва передала Військо Запорозьке з усю Україною під контроль духовенства, на чолі якого була поставлена людина, що повністю залежала від царського уряду [5, с. 13–14]. І такою людиною став єпископ Мефодій (колишній ніжинський протопіп М.Филимонович). При цьому Мефодій не був направлений як який-небудь таємний наглядач, навпаки, за словами дослідника, усім, кому належало, було наказано радитися з доглядачем метрополії [5, с. 13].

Історик відзначив також, що у єпископа не було ніякої реальної влади. Усі його повноваження полягали у тому, що він повинен був брати участь у найрізноманітніших справах. Крім того, він повинен був здійснювати посередництво між партіями та мирити тих, що посварилися. Як зазначив історик, ніякої влади заради впливу на старшину архіерей не мав [5, с. 13].

Крім того, Мефодій був поставлений єпископом у Москві митрополитом Пітіримом, що було порушенням церковних канонів. Цю обставину використали вороги нового єпископа, в першу, чергу Діонісій Балабан [5, с. 54–56].

Москва, за словами історика, сподівалася, що колишній ніжинський протопіп стане вірним її агентом, тому що буде відчувати подяку їй. Мефодій, зі свого боку, був впевнений у підтримці московського уряду, тому що він сам нав’язав єпископа Україні, порушивши при цьому церковні звичаї. Але усі ці розрахунки не виправдалися. В Україні, на що звернув увагу дослідник, швидко помітили, що політичної влади єпископ не має, а коли він звернувся за допомогою до уряду, наслідком стало незадоволення старшини втручанням духовенства у її справи [5, с. 18].

Г.Карпов вважав, що план Москви мав істотні недоліки. „...Не встигли ще добре розібратися зі своїм власним Никоном, а вже квапилися зробити точно такого ж для Малоросії”, – писав історик [5, с. 15]. По-перше, невідомо було, стала б чи ні військова старшина терпіти владу єпископа. По-друге, хто міг поручитися, що сам Мефодій не стане причиною якоїсь нової смуті. Вчений вважав, що московські державні діячі зовсім не замислювалися над подібними питаннями [5, с. 15–16].

Вище згадувалося, що Мефодій був поставлений в єпископський сан з порушенням церковних канонів. Діонісій Балабан та Юрій Хмельницький зуміли вмовити Константинопольського патріарха накласти прокляття на „Мефодія та тих, що товаришують з ним” [5, с. 56]. Сам єпископ Мефодій казав, що це прокляття призвело до багатьох хвилювань серед київського духовенства та мирян. Однак Г.Карпов думав, що це ствердження трохи перебільшене. Історик вважав, що саме прокляття не могло

стати причиною смуту, але численні вороги колишнього ніжинського протопопа могли використати при нагоді цю обставину у своїй боротьбі проти нього [5, с. 60]. Крім того, серед ворогів Мефодія опинилися не тільки прихильники Я.Сомка, якого єпископ не підтримував, але й чорне київське духовенство [5, с. 60]. Однак І.Гізель „із товаришами” і раніше прокляття, що було накладене на нового доглядача метрополії, знали канони, що забороняли визнавати єпископський сан у подібних осіб. Знали, проте, приймали цього неканонічного єпископа, як зазначав історик. Вони визнавали його, по-перше, внаслідок добрих стосунків з царем, по-друге, „на тій підставі, що при ньому їм буде жити добре” [5, с. 65].

В іншому випадку незадоволення духовенства, як вважав дослідник, ні на чому не ґрунтувалося. Мефодій був зовсім не схожий на Никона, він і після Ніжинської ради не тільки не покидав, але і захистив своїх нещодавніх ворогів [5, с. 65].

На той факт, що Мефодій був призначений єпископом незаконно, звернув увагу і митрополит Макарій. Він відзначив, що незабаром після того, як ніжинській протопіп став єпископом, Діонісій Балабан поставив, користуючись своїм правом, на ту ж саму єпархію свого єпископа Йосипа Нелюбовича-Тукльського. Це, як зазначав історик, повинно було служити для усіх і для самого Мефодія постійним нагадуванням, що він був поставленим та зветься єпископом мстиславським незаконно [6, с. 279]. Крім того, на початку 1662 р. патріарх Никон наклав анафему на крутицького митрополита Питирима за те, що він поставив єпископа в чужу церковну область, яка підлягала константинопольському патріарху. Ця анафема, як підкреслив учений, автоматично позбавляла влади і Пітіріма, і Мефодія, якого той рукоположив. Однак у Москві цьому не надали значення, тому що Никон у цей час вже фактично відрікся від патріаршества [6, 279-280]. Набагато більшу небезпеку становила для Мефодія анафема, що була направлена безпосередньо в його адресу та походила від константинопольського патріарха. Митрополит Макарій вважав, що у Москві про це церковне прокляття дізналися, можливо, раніше, ніж у Гетьманщині [6, с. 281]. І Москва почала діяти. Історик вважав, що константинопольський патріарх зняв прокляття з Мефодія за особистим клопотанням царя. Доказ цього дослідник бачив у тому, що київське духовенство, яке ворогувало з мстиславським єпископом, через деякий час стало знову спілкуватися з ним і визнало його єпископом [6, с. 282].

На думку Г.Карпова, ворожнеча І.Брюховецького і духовенства почалася з його сварки з єпископом Мефодієм. Причина сварки гетьмана з єпископом, за припущенням дослідника, полягала у тому, що для Брюховецького, після приходу до влади, „ставала важкою Мефодієва опіка” [5, с. 104]. За словами І.Розенфельда, гетьман прагнув нанести удар духовенству і навіть запропонував царському уряду прислати митрополита з Москви [9, с. 90–104].

Під час походу короля Яна Казимира на Лівобережжя представники білого українського духовенства знову показали, на що вони здатні. Переломним моментом королівського походу стала облога Глухова. Оборonoю цього міста, як зазначав В.Ейнгорн, а потім Д.Гловайський, керували тамтешні священики, з протопопом І.Шматковським на чолі [14, с. 6–7; 3, с. 226]. При цьому мешканці Глухова, за твердженням В.Ейнгорна, були схильні до хиткості, але І. Шматковський зміг переконати їх обороняти місто [14, с. 6–7].

Говорячи про повстання І. Брюховецького, С.Соловйов, Г.Карпов, П.Матвеев, В.Ейнгорн, Д.Гловайський звернули увагу на роль підбурювача, яку зіграв єпископ Мефодій [12, с. 351–352; 10, с. 8; 5, с. 156–157; 8, с. 236; 7, с. 58; 15, с. 99; 3, с. 240]. До того часу Мефодій віддано служив Москві. Проте тепер він рішуче порвав з нею. Г.Карпов, який присвятив єпископу спеціальну монографію, вважав, що обставини, які підштовхнули його на зраду, були особистого характеру. Поступово Мефодій почав

розчаруватися в уряді, якому він служив. Причина цього полягала, за словами історика, у тому, що, замість своїх планів, Мефодію приходилося виконувати урядові, „інколи для нього дуже прикрі”, які до того ж часто змінювалися „то в той то в інший бік” [5, с. 154]. З цим єпископ ще міг би змиритися, але інколи йому доводилося виконувати доручення, які історик називав „цілковито нездійсненними” для Мефодія [5, с. 154]. При тому про його особисте самолюбство в Москві майже ніколи не замислювались. За словами дослідника, єпископу відверто показували, що на нього дивляться як на людину, куплену урядом, „для якої поворот у іншу сторону неможливий” [5, с. 154]. Найбільшим з таких особистих образ Г.Карпов вважав наказ помиритися з гетьманом [5, с. 154]. Крім того, повернувшись з Москви на батьківщину, єпископ, дізнався про переговори царського уряду з Правобережною Україною. Але, за словами вченого, з цих переговорів Мефодій міг зробити для себе тільки той висновок, що у Москві не цінять ні його заслуг, ні його відданості, а, крім того, „не проти посадити йому на шию Тукальського” [5, с. 155].

Історик визнавав, що московський уряд доволі безцеремонно ставився до своїх агентів. Щодо І.Брюховецького, то він опинився в ситуації, схожій на ту, у якій перебував Мефодій. Для гетьмана наказ про примирення з єпископом був образливим, а переговори Москви з Чигирином були для нього небезпечні [5, с. 156]. У Гадячі єпископ і гетьман, забувши, за словами історика, „колишні благодіяння, і пам’ятаючи лише недавні образи”, примирилися для того, щоб знищити московську владу в Україні [5, с. 156]. Г.Карпов вважав, що Мефодій підштовхнув І.Брюховецького до повстання тим, що занепокоїв його своїм тлумаченням умов Андрусівського договору. Потім він „мабуть, тільки у формі припущення, але висловив думку”, що московський та варшавський уряди примирилися для того, щоб з’єднати зусилля для знищення українського козацтва [5, с. 157]. Г.Карпов підкреслював, що агітація єпископа Мефодія не була таємницею для царської адміністрації. Воеводи посилали до нього стрілецького голову І.Лопатнікова, але марно [5, с. 161–164].

Подібно П.Матвєєву, Д.Іловайський вважав повернення Лівобережжя під російський протекторат подією закономірною. Він писав навіть про „нестримне тяжіння” Лівобережної України до Московської держави [3; с. 224]. Після повернення П.Дорошенка на Правобережжя, у Лівобережній Україні почався рух за московський протекторат, який був очолений білим духовенством та міщанами. Тягар від московських воевод та ратних людей здавався міщанам, за словами Д.Іловайського, менш обтяжливим „порівняно з насильствами та хижацтвом козацької старшини і полковників” [3; с. 223]. Біле духовенство не співчувало прагненням вищої ієрархії, що за своїми інтересами приєднувалася до козацької старшини [3; с. 223]. Хоч дослідник не дуже акцентував на цьому увагу, з його розповіді можна зробити висновок, що він вбачав у подіях 1668–1669 рр. повторення подій 1659 та 1663 років з тією різницею, що місце ніжинського протопопа Максима Филімоновича посів ніжинський протопіп Семен Адамович [3, с. 205, 217, 243].

С.Соловйов, а за ним П.Матвєєв та Д.Іловайський звернули увагу на роль, яку зіграло біле духовенство, і, в першу чергу, протопіп С.Адамович, який повідомив уряд, що основна маса народу України не вимагає виводу московських воевод [10, с. 12–14; 7, с. 59; 3, с. 244]. За словами П.Матвєєва, саме з цієї причини Москва вирішила провести „чорну раду”, що надало їй можливість нейтралізувати старшину [7, с. 8]. Він зазначав також, що головна боротьба на Глухівській раді розгорнулася не між Д.Многогрішним та Г. Ромадановським – людьми простодушними і неписьменними, а між „умілими дипломатами, які стояли за ними” – Л.Барановичем та А.Матвєєвим [7, с. 7].

Вище йшла мова про роль, яку, на думку російських істориків, відіграло українське духовенство у справі повернення Лівобережжя під російський протекторат.

В.Ейнгорн у своїй праці звернув увагу на роль, яку зіграло духовенство у роки гетьманства Д.Многогрішного. Силою обставин посівши посаду гетьмана, Д.Многогрішний не мав необхідних якостей для того, щоб керувати державою, тому він постійно потрапляв під вплив різних духовних осіб [16, с. 786]. Не вважаючи себе здатним вести переговори з Москвою самостійно, він передоручав це представникам духовенства. Так він сам, на думку дослідника, подав Малоросійському приказу ідею підпорядкувати гетьмана керуванню якогось з відданих Москві ієреїв [16, с. 787]. Бути посередником між царем та гетьманом, як зазначав історик, було дуже вигідно, тому що такий посередник отримував нагороди з обох боків. Багато хто з представників духовенства стали насправді агентами Москви, що керувалися її інструкціями і мали „тайних та явних помічників” [16, с. 787].

За словами В.Ейнгорна, на початку гетьманування Д.Могогрішного його керівником був Л.Баранович. Він не був призначений Москвою, а діяв скоріше за власним бажанням. У Москві навряд чи були задоволені постійними скаргами архієпископа на порушення Глухівських статей. Тому, хоч Л.Баранович удостоївся царської похвали, Малоросійський приказ, за словами історика, при першій нагоді доручив наглядати за гетьманом та керувати їм Семену Адамовичу, який був більш податливим. При цьому „архієпископу зовсім не дали помітити, що діяльністю його незадоволені” [16, с. 786]. На Л. Барановича була покладена місія збору відомостей про внутрішнє становище України, а на І.Гізеля – про становище у Польщі і Туреччині [16, с. 786]. Дослідник підкреслював, що Москва добре запам’ятала, чим обернулася ошадливість стосовно Мефодія, і тому тепер не шкодувала подачок і намагалася ні в якому разі не ображати представників українського духовенства [16, с. 786–787].

Поступово вплив духовенства зріс до такої міри, що став викликати роздратування і у правлячій верхівки, і у головної маси населення. Але І.Самойлович, що посів місце Д.Многогрішного, дуже швидко зрозумів, що може обходитися і без посередників у стосунках з Москвою. Після цього, як вказував дослідник, духовенство втратило той виключний стан, який мало за часів Д.Многогрішного [16, с. 792–793]. Одним з найважливіших подій гетьманства І.Самойловича став перехід Київської митрополії до складу Московського патріархату.

С.Соловйов і Д. Іловайський вказували на те, що формальна сторона була оформлена при активному сприянні турецького уряду, який у той момент був зацікавлений залишати мирні стосунки з Росією [13, с. 377–378; 3, с. 512]. Зазначені історики підкреслювали активну роль, яку зіграв у цієї події І.Самойлович [13, с. 373–376; 3, с. 511–512]. Д. Іловайський стверджував, що перепідпорядкування відбулося „мирно і без завад” [3, с. 512]. Він спростив ситуацію.

За словами І. Розенфельда, Москва для виконання свого плану скористувалася боротьбою гетьмана з духовенством, яке боялося утратити свої права і вільності. Тому Москві довелося у такій ситуації зітхнутися з найсильнішою опозицією духовенства [9, с. 97–98]. Дослідник звертав увагу на те, що хоч вільності духовенства були офіційно підтвержені, умови, на яких київська митрополія погодилася приєднатися до Московської патріархії, одразу ж почали порушуватися [9, с. 98]. Найважливішим наслідком реформи 1685 р. вчений вважав позбавлення духовенства його політичної ролі [9, с. 99].

Слід зазначити, що вказана проблема не отримала у російській історіографії такого висвітлення, на яке можна було б сподіватися. Тому що до моменту перепідпорядкування Київської митрополії не були доведені ані праця митрополита Макарія, ані серія статей Г. Карпова про Київську митрополію. Монографія Г. Ейнгорна також майже не торкається цього питання, тому що воно знаходиться поза її хронологічними межами.

В. Ейнгорн писав, що хоч українське духовенство всіляко чинило опір приєднанню київської митрополії до Московського патріархату, діяльність деяких його представників, що виконували доручення московського уряду, призвела наприкінці царювання Олексія Михайловича до того, що залежність Київської митрополії від Константинопольського патріарха, яка і раніше була майже номінальною, фактично припинила існувати. У Москві робилися деякі справи, що стосувалися української церкви. У Москві був призначений один український єпископ, другий – поставлений у сан митрополита, у Москві проводилась цензура церковних книг, написаних у Києві, київське духовенство підтримувало зв'язки з московським патріархом. „У таких умовах вже недалеко було і до формального підпорядкування Київської митрополії Московському патріархату...” – зазначив історик [16, с. 1028]. Дослідник звернув увагу на ту обставину, що, коли закінчилося царювання Олексія Михайловича, стосунки українського духовенства з московським урядом стали дуже рідкісними, приєднання Київської митрополії все ж відбулося. Це сталося „наприкінці першого десятиріччя після смерті Олексія Михайловича з ініціативи московського уряду і за сприянням гетьмана, хоча малоросійське духовенство вельми недвозначно відмовилося взяти на себе ініціативу у справі вилучення Київської митрополії з-під благословення константинопольського патріарха”.

Підводячи підсумок сказаному, потрібно визначити, що роль яку зіграло українське духовенство в подіях Руїни була важлива. У період «смути» представники цього стану мали дуже велику суспільну вагу, і тому що користувались у тогочасній козацькій державі безумовним авторитетом, і тому що у тогочасному суспільстві вони вдіялися своєю освітою та політичним досвідом, а деякі показали себе як талановиті політичні агітатори. Але з утратою Україною автономії, в процесі інкорпорації її Російською державою, духовенство неминуче повинно було лишитися свого політичного впливу. Праці російських дослідників ілюструють цей процес досить об'єктивно.

Список використаної літератури

1. Голицын Н.С. Всеобщая военная история новых времен. / Н.С. Голицын. – СПб., 1878. – Ч. 1/2. – Отд. 1. – 279 с.
2. Замысловский Е.Е. Лекции по русской истории, говоренные доцентом Санкт-Петербургского Императорского университета Егором Егоровичем Замысловским в 1877-8 учебн. году / Е.Е. Замысловский. – [Напис. от руки. Литографировано]. – СПб., [1878]. – 400 с.
3. Иловайский Д.И. История России. Отец Петра Великого: Алексей Михайлович и его ближайшие преемники / Д.И. Иловайский. – М. : Чарли, 1996. – 624 с.
4. Карпов Г.Ф. Киевская митрополия и московское правительство во время соединения Малороссии с Великою Россией. 1654–1661 гг. Статья вторая: Дионисий Балабан митрополит Киевский / Г.Ф. Карпов. – М., 1874. – 45 с.
5. Карпов Г.Ф. Киевская митрополия и московское правительство во время соединения Малороссии с Великою Россией. Ст. 3 : Мефодий Филимонович. Епископ Мстиславский и Оршанский, блюститель Киевской митрополии. (1661–1668 года) / Г.Ф. Карпов. – М., 1876. – 200 с.
6. Макарий (Булгаков) митрополит Московский и Коломенский. История Русской церкви / М. П. Булгаков. – М. : Изд-во Спасо-Преображенского Волоколамского монастыря, 1996. – Кн. 7, т. 12. – 672 с.
7. Матвеев П. Артамон Сергеевич Матвеев в приказ Малой России и его отношение к делам и людям этого края / П. Матвеев // Русская мысль. – 1901. – Авг. – С.1–23; Сент. – С. 46–75.

8. Матвеев П. Москва и Малороссия в управление Ордина-Нащокина Малороссийским приказом / П. Матвеев // Русский архив. 1901. – Кн. 1. – С. 219–242.

9. Розенфельд И.Б. Присоединение Малороссии к России (1654–1793): [Историко-юридический очерк] / И. Б. Розенфельд. – Пг. : Изд. Петроградского Политехнического ин-та Императора Петра Великого, 1915. – 192 с.

10. Соловьев С.М. Лазарь Баранович. Из истории Южно-Русской митрополии / С. М. Соловьев. – М., 1862. – 15 с.

11. Соловьев С.М. Лекции по русской истории ор. пр. С. Соловьева 1867/8 года / С. М. Соловьев. – 292 с.

12. Соловьев С.М. Сочинения : в 18 кн. / С. М. Соловьев ; [отв. ред.: И. Д. Ковальченко, С.С. Дмитриев]. – М. : Мысль, 1990. – Кн. 6, т. 11/12 : История России с древнейших времен. – 671 с.

13. Соловьев С.М. Сочинения : в 18 кн. / С. М. Соловьев ; [отв. ред.: И. Д. Ковальченко, С.С. Дмитриев]. – М. : Мысль, 1990.. – Кн. 7, т. 13/14 : История России с древнейших времен. – 701 с.

14. Эйнгорн В. Иван Андреевич Шматковский протопоп глуховский и его сношения с московским правительством. 1653–1673 гг. Страничка из истории малорусского духовенства / В. О. Эйнгорн. – К., 1892. – 19 с.

15. Эйнгорн В. О. Отставка А.Л. Ордина-Нащокина и его отношение к малороссийскому вопросу / В. О. Эйнгорн // Журнал Министерства народного просвещения. – 1897. – Ч. СССХІV. – Ноябрь. – Отд. 2. – С. 118–169.

16. Эйнгорн В. Очерки из истории Малороссии в XVII в. Сношения малороссийского духовенства с московским правительством в царствование Алексея Михайловича / В.О. Эйнгорн. – М., 1899. – 1104 с.

Стаття надійшла до редакції 08.05.2012.

S. V. Tarasov

THE ROLE OF CLERGY IN THE LIGHT OF THE RUIN. THE ROLE BY THE UKRAINIAN CLERGY IS ANALYSED THROUGH THE EVENTS OF THE RUIN

The results of the show. The conclusion about the objective appraisal of the Russian pre-revolutionary historiography.

Key words: *The Ruin, Little Russian revolution, Ukrainian clergy, Kievan metropole, Ukrainian Cossack state, Hetmanshina, party struggle , autonomy, incorporation, Russian historiography.*